

ЗМІНА ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ У КЛАСИЧНИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ НАУКИ.

Сумський національний аграрний університет,

Суми, Г. Кондратьєва 160, 40021

Knysh I.V.

A CHANGE OF EDUCATIONAL PARADIGMS IN THE CLASSICAL PERIOD OF SCIENCE.

Sumy National Agrarian University,

Sumy, G. Kondratyev 160, 40021

Анотація. У статті доведено, що впродовж XVII – XIX ст. Україна стала державою Другої Хвилі. При цьому докласична освітньо-виховна парадигма, яка існувала до XVII ст., вже не задовольняла новочасні потреби та мала поступитися місцем класичній, в якій виокремились чотири освітні напрямки: латинофільський; візантійсько-російський; слов'яно-греко-латинський та старообрядницький. Зазначено, що подальший розвиток держави, суспільства і церкви в Україні призвів до того, що традиційний погляд на освіту, (характерний для держав Першої Хвилі), вже не задовольняв потребам Нового часу (держав Другої Хвилі), але організація освіти за російським (грекофільським) зразком упродовж тривалого часу утримувала Україну на перехідній стадії.

Ключові слова: класична освіта, суб'єкт – суб'єкт, «Учитель (Викладач)», «Учень (Студент)», парадигма освіти, латинофільська, візантійсько-російська, слов'яно-греко-латинська, старообрядницька.

Abstract. The article proves that Ukraine was the state of the Second Wave in the period from the XVII to the XIX century. The pre-classical educational paradigm that existed before the XVII century no longer met the needs of industrialization and had to give place to classic one that distinguished in four educational direction: Latin

style; Byzantine-Russian; Slavic-Greek-Latin and Old Believers-dogmatic. It is proved that the further development of the state, the church and society in Ukraine led to the old, traditional view (characteristic for the states of the First Wave) at education did not satisfy the needs of modern times (states of the Second Wave), but the give of the preference of education in Russia (Greek style) model for a long time kept Ukraine at the stage of the transition period.

Key words: classical education, subject - subject, «Teacher (Bachelor)», «Student (Student of)» paradigm of education, Latin style; Byzantine-Russian; Slavic-Greek-Latin, Old Believers, dogmatic.

Вступ. Розвиток і подальше існування суспільства багато в чому залежить від освіти та виховання його членів, від знання ними правових, моральних, культурних та етичних норм. Усе це визначає ставлення людей до природи та суспільства, допомагає застосовувати отримані знання і духовні цінності у повсякденному житті та професійній діяльності, відповідно до провідних цілей, ідеалів і переконань. Завдяки освіті та вихованню стає можливим накопичення, наслідування та збереження наукових знань, культурних і духовних цінностей, моральних норм. Усвідомлення процесів, які відбуваються на сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти, доцільно проаналізувати освітні парадигми минулих часів.

Якщо до історії України застосувати концепцію Е. Тоффлера, то можна зазначити, що із XVII до XIX ст. вона перебувала у стані переходу від аграрної до індустріальної стадії. Перша Хвиля ще не повною мірою себе вичерпала, як у Європі почалась індустріальна революція і виникла Друга Хвиля – індустріалізація. З цього часу в економіці, політиці, соціальному і культурному житті сільське господарство здавало свої позиції, натомість промисловість переживала піднесення. Перша Хвиля спадала, а Друга – надходила, а отже, Україна ставала державою Другої Хвилі. Це була перехідна доба [3, с. 26].

Окреслений період розвитку України визначається нами як класичний з огляду на розвиток освіти та виховання (за періодизацією історії науки, запропонованою В. Стьопіним). Він зазначає, що європейська наукова

революція XVII ст. ознаменувала становлення класичного природознавства та класичної науки за домінування в системі наукового знання механіки. При цьому об'єктивність і предметність наукового знання досягалися тільки тоді, коли з опису і пояснення почало виключатися все, що стосувалося суб'єкта (тобто і Викладача, і Учня водночас) а також процедур його пізнавальної діяльності. Щодо епістемологічної складової цієї системи, то тут з'явилися уявлення про пізнання як спостереження й експериментування з об'єктами, які розкривають таємниці свого буття розуму, що постійно пізнає. При цьому сам він потрактовувався як дистанційований від речей сторонній спостерігач і дослідник не детермінований жодними передумовами, крім властивостей і характеристик досліджуваних об'єктів [3, с. 619-621].

Класичний період розвитку освіти та виховання відрізняється від докласичного тим, що освітою почала опікуватися держава, відтіснивши церкву. Освіта тепер мала підпорядковуватися державним інтересам, готувати освічені й практично зорієнтовані кадри для державної служби, які мали бути практичними та професійними. Вона не повинна була виводити учнів з тих станів, до яких вони належали з народження, але і не мала залишати населення неосвіченим. Найкраще давати освіту помірно, кожному стану - свій тип освіти, свою школу, яка і буде готувати його до майбутньої діяльності. **Державність, професійність і становість** - ось найбільш характерні риси освіти класичного періоду. Потребуючи освічених людей, держава спочатку сприяла розвитку освіти, але, щойно чиновники побачили, що вона почала загрожувати існуючому політичному та соціальному життю, вдалося до її стримування [1]. Тоді у вітчизняній освіті співіснували чотири напрямки. Розглянемо їх більш докладно.

1. Латинофільський освітній напрямок.

Велику роль у розвитку української культури в цю добу відіграла польська культура (за посередництва української та білоруської освіченості). З польської мови російською було перекладено різні трактати та підручники: «Космографію» Меркатора, «Велике зерцало» єзуїта І. Майєра, «Про будову

людського тіла» Везалія, «Селенографію» (опис поверхні Місяця) Я. Гевеліуса, «Природознавство» М. Скотта та ін. До прихильників розвитку в Україні **західноєвропейської освіти** відносилися С. Полоцький (1629-1680), С. Медведєв (1641-1691), С. Яворський (1658-1722). Освітньо-виховні принципи С. Полоцького ґрунтувалися на традиціях західноєвропейської освітньої парадигми, близької до культурологічної концепції М. Міда [4, с. 557-558]: про характерний традиційний **постфігуративний тип** взаємин між батьками та дітьми, але С. Полоцький цей тип взаємин доповнив ідеями самовиховання та самоосвіти, а також розглядав питання впливу людини на суспільство і, навпаки, вплив суспільства на людину з позицій «Батько (Мати) – Суспільство - Дитина». С. Полоцький вважав, що навчання та виховання має сприяти формуванню цілісного світобачення, але крізь призму Божих істин, звертав особливу увагу на самопізнання людини у системах «Учитель (Викладач)» - «Учитель (Викладач)» та «Учень (Студент)» - «Учень (Студент)». Однак варто зазначити, що С. Полоцький не відкидав давньоруські традиції освіти та виховання. Щодо питання про домашнє, сімейне виховання, то воно мало враховувати такі елементи у відносинах: «Батько (Матір) - Батько (Матір)», «Батько (Матір) - Дитина», «Дитина - Дитина»: власний приклад і чесний спосіб життя, покарання як утілення батьківської любові, любов до Бога, до суспільно корисної праці, а також вплив людини на суспільство і, навпаки, вплив суспільства на людину з позицій «Батько (Мати) – Суспільство - Дитина», що на той час було дуже прогресивним. Отже, будучи глибоко релігійною людиною, С. Полоцький ставив філософію вище за релігію, через що у нього виникали серйозні розбіжності з православною церквою, і на церковному соборі 1690 року його книги й учення в цілому було піддано анафемі.

Підсумовуючи, зазначимо, що представники латинофільського освітнього напрямку, орієнтованої на західні освітні системи, займались організацією нових навчальних закладів, виданням навчальних книг, а також впровадженням нових методів навчання, що сприяло збагаченню вітчизняної освітньої думки.

2. Візантійсько-російський освітній напрямок.

Є. Славинецький, Ф. Ртищев, К. Істомін, Іоанникій і Софроній Ліхуди були прихильниками грекофільської освіти, орієнтованої на візантійсько-російську традицію. Є. Славинецький у творах «Міркування про вчення грецької мови» та «Лексикон філологічний» обґрунтовував необхідність поєднання розумового і морального виховання, шкільної освіти з традиціями російського «вчення книжкового».

Представники візантійсько-російського освітнього напрямку сприяли розв'язанню широкого кола проблем - книжкової справи, ставлення до духовної спадщини і традицій вітчизняної освіти та залучення її до надбань російської культури. Це, з одного боку, сприяло розвитку вітчизняної освіти та виховання, з іншого, як засвідчив подальший перебіг подій, призвів до русифікації вітчизняної освітньої системи та майже повного розчинення української культури у лоні російської.

3. Слов'яно-греко-латинський освітній напрямок.

Звернення царя Петра I Олексійовича Романова до європейської культурної традиції не є випадковим, бо у спадок від своїх попередників він отримав «європеїзацію» - складне і строкате явище, що йому передували праці двох поколінь «грекофілів» (Є. Славиницький, Арсеній, Є. Чудовський, брати Іоанникій і Софроній Ліхуди). Вони відзначалися спрямованістю на візантійську духовну і культурну традицію. Полеміка, яка розгорілася між грекофілами та «латинянами» вийшла далеко за межі суперечки з приводу окремих богословських питань (про момент зміни святих дарів у таємниці Євхаристії) й охопила широке коло проблем - книжкової справи, ставлення до духовної спадщини, освітніх традицій і російської культури. Ідейне протистояння було також формою політичної боротьби опонентів за вплив при дворі. У підсумку «перемогу» здобули грекофіли, а «латиняни» були піддані осуду на церковному соборі 1690 р.

Отже, представники слов'яно-греко-латинського освітнього напрямку майже не приділяли уваги розвитку освіти, їх більше цікавила боротьба за сфери впливу при дворі.

4. Старообрядницький освітній напрямок.

Проти всіх нововведень у навчанні та вихованні виступили в цей час старообрядці - протопоп Аввакум, його учень Авраамій, поп Лазар і диякон Федір. Аввакум заперечував проти вивчення «зовнішніх наук» та іноземних мов. Він аргументував свою позицію словами про те, що Христос не вивчав діалектики та красномовства, а тому ритор і філософ не може бути християнином: «Краще бути з сію простотою, та спочине в тобі Христос, ніж від риторства ангелом славиться без Христа». Перевагою «вчення книжного» Аввакум вважав традиційний шлях формування «внутрішньої людини», основні якості якої – «мужність, мудрість, правда і цнотливість». Недолік латинської та грецької школи, на його думку, полягав у захопленні «зовнішнім мудрствованием» і забутті духовно-релігійного формування людини.

Представники старообрядницького освітнього напрямку обстоювали традиційну систему освіти, нехтуючи вивченням іноземних мов і «зовнішніх наук», формували людину із застарілими поглядами на світ, характерними для держав Першої Хвилі, яка була майже приречена, адже не могла пристосуватись і вижити у індустріальному суспільстві (державі Другої Хвилі).

Висновки. Таким чином, до кінця XVII ст. проблема співвідношення віри і знання набула у свідомості українців особливої гостроти та знайшла свій прояв у трьох основних принципах освіти і виховання, які умовно можна назвати **латинським, грекофільським і старообрядницьким**, що сприяло становленню та розвитку чотирьох освітньо-виховних напрямків. Старообрядницький освітній напрямок, з його нехтуванням нововведень і культивуванням застарілих методів навчання, не витримав випробувань часом. Найбільш прогресивним виявився латинофільський освітній напрямок, що був спрямований на західні освітні системи та задовольняла вимоги держав Другої Хвилі. Проте боротьба між грекофілами, представниками візантійсько-

російського освітнього напрямку та «латинянами» (латинського освітнього напрямку) за владу при дворі звела майже нанівець їхні здобутки, зокрема і в освітній царині. Зрештою, перемога грекофілів у цій боротьбі згодом стала причиною насильницької русифікації українського народу. Отже, подальший розвиток держави, суспільства і церкви в Україні призвів до того, що старий погляд на освіту, характерний для держав Першої Хвилі, вже не відповідав потребам Нового часу (держав Другої Хвилі). На зміну навчанню в монастирях і у приватних учителів прийшла організація шкільної справи за російським (грекофільським) зразком, що на довгий час затримало Україну на перехідній стадії.

Література:

1. Каптерев П. Ф. Общий ход развития русской педагогики и её главные периоды / П. Ф. Каптерев // Педагогика. – 1992. – № 3–12. – С. 67.
2. Стёпин В. С. Теоретическое знание / В. С. Стёпин. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 744 с.
3. Тоффлер Е. Третья Хвиля / Е. Тоффлер; 3 англ. пер. А. Євса. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
4. Шило Н. Ю. Мид (Mead) Маргарет // Социология: Энциклопедия / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абущенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с.

References:

1. Kapterev P.F. The General course of development of Russian pedagogy and its main periods / P.F. Kapterev // Pedagogy. – 1992. – № 3-12. – P. 67.
2. Stepyn V.S. Theoretical knowledge / V.S. Stëpyn. – M.: Progress-Tradition, 2000. - 744.
3. Toffler E. The Third Wave / A. Toffler. – K.: Publishing house «Universe», 2000. – 480 p.
4. Shiloh N.Y. Myd (Mead) Margaret // Sociology: Encyclopedia / The drafters A.A. Hrytsanov, V.L. Abuschenko, G.M. Evelkyn, G.N. Sokolov, A.V. Tereshchenko. – Mn .: Book house, 2003. – 1312 p.

Стаття відправлена: 10.11.2016 р.

© Книш І. В.